

Šaur, Vladimír

Příspěvek k rekonstrukci praslovanských názvů měsíců

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná. 1972, vol. 21, iss. A20, pp. [67]-78

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/100844>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

VLADIMÍR ŠAUR

PRÍSPĚVEK K REKONSTRUKCI PRASLOVANSKÝCH NÁZVŮ MĚSICŮ

O etymologii domácích slovanských názvů měsíců existuje bohatá literatura starší i nová¹. Přesto je třeba mnoho poznatků nově a přesněji interpretovat. Náš příspěvek je pokusem o celkové etymologické hodnocení těchto jmen se zaměřením na jejich rozčlenění do časových vrstev podle vzniku; hlavní pozornost věnujeme vrstvě nejstarší.

Dnešní kalendář dělí rok na 12 úseků po 28–31 dnech, jejichž délka je odvozena podle lunární fáze, trvající 29 dní 15 hod. 14 min. Tento způsob dělení roku znají mnohé národy už odedávna. Znali jej i Praslované, kteří opravdu počítali časové úseky od novu do novu² a každý takový úsek pojmenovali podle typických přírodních znaků té doby. Když pak přijali křesťanství, pojmenovali pevně křesťanské měsíce těmi názvy, které se podle jejich tradice s příslušným obdobím kryly. — Poněvadž 12 lunárních fází trvá 355 dní a astronomický rok o 10 dní déle, bylo třeba asi vždy po třech letech vsunout třinácté pojmenování. Toto vsunutí bylo bezpochyby provedeno v období vegetačního klidu, protože kdyby bylo provedeno ve vegetačním období, narušil by se tím sled pojmenování pro navzájem následující vegetační fáze.

Základní problém etymologického zpracování těchto pojmenování je v tom, že jen 12/13 pojmenování patří k nejstarší praslovanské vrstvě. Ostatní názvy měsíců, kterých jsou doloženy desítky (Miklošič sebral přes 200 podob!), jsou mladší a podle našeho názoru vznikly až v době samostatného života jednotlivých kmenů a národností. O některých názvech můžeme s jistotou prohlásit, že jsou až z doby křesťanské, protože jsou sémanticky motivovány podle křesťanského kalendáře, např. ukr. dial. *levyj*, *andrijič*, bulh. dial. *simeonovski* apod. podle svatých, jimž byl zasvěcen některý den v tomto měsíci. sch. dial. *velikomašnjak* (augustus) podle 15. 8., *malomašnjak* (september) podle 8. 9., luž. *jašownik* či *hodownik* (dolnoluž. s g-) podle svátků v té době, totéž slovin. dial. *božičnjak*, maked. dial. *svetačni*, *božični* apod.

Teoreticky lze soudit, že v praslovanštině mohlo být několik synonymních názvů pro tentýž měsíc. Podle našeho názoru tomu tak bylo v historickém vývoji dialektů dnešních jazyků, ale do praslovanštiny tento stav promítat nelze. Počítání měsíců a kalendář jsou tak významné pro zemědělskou práci, že v době, kdy nebylo jiných prostředků měření než podle oblohy, byla nutná jednoznačnost a maximální určitost termínů pro jednotlivé fáze zemědělského roku. Rovněž významný byl mytologický činitel, vědomí „nadpřirozené síly“, „řídící“ pohyb luny a klima v příslušné době. Takové síle ve vědomí Praslovanů jistě nebylo radno se „rouhat“ nějakou svévolnou interpretací příslušných pojmů, protože by se dostavil „trest“ v podobě dlouhé zimy či nevhodného počasí pro zemědělskou práci. Je možno uvažovat o tabuovém zamlčení některého původního názvu a jeho nahrazení jiným názvem obavným (to mohlo být typické hlavně pro nepříznivé měsíce zimní), ale pokud existovalo jediné společenství, byl nepochybně i jediný název. Nemůžeme tedy předpokládat sémantickou rovnocennost názvů několika. A už vůbec nelze předpokládat, že by v téže době znamenal týž název pro některé Praslované měsíc ten, pro jiné Praslované měsíc jiný; rozdily, které dnes mezi jazyky

a dialekty v tomto smyslu pozorujeme, např. *prosinec* je pro jeden december, pro druhý januars, vznikly až po rozpadu slovanské jednoty. Když se zaváděl křesťanský kalendář, zafixovaly se v něm původní názvy podle toho, jak ta která skupina příslušníků jazyka nebo nářečí pojmenovávala v té době příslušné období, jehož převážná část se s příslušným křesťanským měsícem kryla. Přitom, jak víme podle starých kalendářů, spisovné názvy se dlouhou dobu ustalovaly a některé jsou i kompromisem mezi nářečím¹; v některých spisovných jazycích jsou názvy mezinárodní, a to patrně proto, že rozdíly mezi nářečím způsobily nemožnost sjednocení domácích názvů na celém jazykovém území². Nemůžeme však stav, způsobený rozpadem jednoty, ancipitovat do doby před tímto rozpadem.

O určení prvotní praslovanské vrstvy v názvech měsíců se pokusil K. Moszyński³. Podle něho jsou nejstaršími názvy *berzъnъ*, *kvěťnъ* a *travnъnъ* (jejichž vzájemné pořadí je těžko určit), *črvnъ* zvaný *izok*, *lipъnъ*, *srpnъ* čili *zarevъ*, *versъnъ* čili *rujnъ*, *pazdernikъ*, *listopadъ*, *grudnъ* čili *studnъ*, *prosincъ*, *sěčnъ*. Moszyński vychází z nejrozšířenějších jmen, nevzal však dostatečně v úvahu etymologicky relevantní příznaky — hláskovou podobu, slovtvorbu, tvarové dublety a kolísání, možnost přejímání mezi slovanskými jazyky (některé případy s posunutím zařazení), neeliminovat rovnocennost synonym a za synonymní pro týž měsíc považuje dokonce názvy, doložené jen pro měsíce jdoucí vzájemně po sobě (*zarev* následuje po *srpnu*, *rujen* po *vřesnu* aj.; pokud v jednom dialektu téhož jazyka — zvláště to platí o ruštině — tentýž měsíc je ‚srpnem‘ a v jiném jeho dialektu ‚zarevem‘ apod., týká se takové posunutí celé skupiny po sobě následujících pojmenování. Tyto poměry, jak jsme již řekli, souvisí se zafixováním přechodu od volného počítání lunárních fází k pevnému křesťanskému kalendáři a nemohou být proto promítány do praslovanštiny.

Z posunu celé škály měsíců je nejvýraznější stav srbocharv. (fragmentovité i bulh.-mak. dial.), kde téměř všechny měsíce jsou o jeden posunuty proti obecně slovanskému stavu: *lipanj* = junius, *srpanj* = julius, *rujan* = september atd. — naopak v rus. dial. jsou zvl. jarní (i jiné) měsíce posouvány o jeden do pozdějška. Tato situace jistě souvisí s počátkem vegetace a od něho odvozeným celým vývojem přírody; na slovanském jihu se příroda probouzí už ve druhém měsíci, v severních oblastech Ruska se proti ostatnímu území opožďuje. Podobně je tomu s koncem vegetace: vlivem letního horka a sucha na slovanském jihu listí padá dříve než ve střední a východní Evropě. Jestliže Praslované považovali za nový rok počátek vegetace⁴ (počítali měsíc probuzení přírody za první, další za druhý...) a u jižních Slovanů začíná tato doba o jednu lunární fázi dříve, získáváme posunutím jihoslovanských názvů podle začátku vegetace modifikovanou srovnávací tabulku hlavních názvů měsíců (kvůli přehlednosti do ní neumisťujeme méně rozšířené názvy nářeční), viz s. 70—71.

Z tabulky je vidět téměř úplná jednota pro názvy 6. a 9. měsíce. U ostatních měsíců se názvy do určité míry rozcházejí. Probereme proto jednotlivé měsíce v jejich časovém sledu podle praslovanského počítání roku od začátku vegetace.

1. měsíc je téměř obecně označen podle břízy, která se jako jeden z prvních stromů zelená: strus. a csl. *brězъnъ*, rus. dial. a ukr. *berezen'*, staropol. *brzezień*, čes. *březen*, sloven. a slovin. dial. *brezen*, sch. dial. *brezenj*. Sekundárně z tohoto názvu je csl. *brězok*, rus. dial. *berezovik*, rus. dial. a ukr. dial. *berezozol*, *berezotik*, *berezosik*, *berezoven'* a jejich deriváty. S obměněnou motivací i bělo-

ruské *sakavik*, ukr. dial. *sokovyk*, *sočen'* (druhá podoba též pro ‚aprilis‘) od *sok* ‚míza‘, neboť zvláště bříza je na jaře bohatá mízou. Luž. *nalětnik* ukazuje tvořením na pozdní vznik, proto nemůže být praslovanské. K sch. *ožujak*, *lažak* a jejich derivátům viz níže u posledního zimního měsíce. — Starý praslovanský název je tedy bezpochyby **berzъnъ* s jasnou motivací. (K otázce podob sufixů se vrátíme v závěru.)

Problematičtější je název 2. měsíce. Jeho relativně nejběžnější označení je podle květů, neboť nejvíce rostlin kvete asi měsíc po začátku vegetace. Sr. rus. dial. *cveten'*, *cviten'* (tak i ukr. dial.), sch. dial. *cvetanj*, pol. *kwiecień* a asi z něho vypůjčené bělorus. arch. *kvecen'*, ukr. *kviten'*. Všechny tyto názvy označují 2. měsíc vegetace: ukr. *cviten'* však může v některých nářečích označovat i 3. měsíc, rovněž tak č. spis. *květen*, slk. arch. *kveteň*, slovin. dial. *cvetičnik*, bulh. dial. *cvetnik* označují až 3. měsíc vegetace.

Víme však, že č. *květen* není název starý; Machek pod heslem *květen* dokládá, že jde o nové přejetí z pol. (stč. se tento měsíc nazýval *izok*, doloženy jsou i čes. arch. názvy *traven* a *trnopuk*). Nemáme doklady ani pro stáří slovenského *kveteň*, Bernolák ani starší prameny je neznají; patrně jde o obrozenecké slovo, které se neujalo. Slovin. *cvetičnik* a bulh. dial. *cvetnik* se podle přípony zdají být neologismy a sch. *cvetanj* znamená v různých dialektech druhý, třetí nebo i čtvrtý měsíc vegetace.

Isolované bělorus. *krasavik* (podle krásy jarní přírody?) je, jak ukazuje neobvyklá přípona, nové podle obdobně zakončeného *sakavik* (které má slovotvorbu průhlednou: *sok* + *-ov* (adj. přívl.) + *-ik*; podobně izolované č. *duben* podle *březen*).

Pro 3. měsíc je nejrozšířenější název podle květu trav: strus. a csl. *trěvъnъ*, *trěvenъ*, rus. dial. a ukr. *traven'*, č. arch. *traven*, sln. (*velki*) *traven*, sch. *travanj*, ukr. dial. též *travnik*). Podle toho, že tráva teprve kvetla, ale ještě se nehodila k pastvě, je obměněné jihoslov. *l(a)žitrev*.

Můžeme však rekonstruovat posloupnost (*berzъnъ*-*kvěťnъ*-*travъnъ*), když je v ukr. dial. doložena posloupnost opačná a v slovin. je druhý měsíc vegetace *mali traven* a 3. měsíc v dial. *cvetičnik*? — Ano. Sled *traven'* — *cviten'* je jen na malém území, v spis. ukr. (tedy i ve více dial.) je tomu naopak. O slovin. *cvetičnik* jsme již řekli, že je nové; z dvojice měsíců *malý* — *velký* ukazuje na původní místo měsíc, označený *velký* (porovnej slovin. *velki srpen* × jinოსლოvan. *srpen*; *velký sečen* u jedněch odpovídá názvu *sečen* u jiných).

„Malý“ a „velký“ měsíc téhož jména jsou podle našeho názoru rozlišeny proto, že „malý“ měsíc zasahoval jen svým začátkem nebo koncem do přírodního období, podle něhož je název motivován, nebo se při přechodu na církevní kalendář nekryl kalendářní měsíc s původním lunárním a proto dostal měsíc s menším podílem krytí název „malý“, měsíc s větším podílem krytí název „velký“. Známe i jiné výklady tohoto rozlišení⁷, soudíme však, že pro slovanské poměry je nejhodnější vysvětlovat takto.

Z jiných označení 3. měsíce je významnější strus. csl. stč. a staropol. *izok/zok*, ojed. (asi mylným pochopením motivace) *sok* (3. nebo 4. měsíc, ale vždy ten, po němž následuje *čъrvъnъ*); stejně je označován hmyz ‚kuznečik/cicada‘ a podobná paralela mezi tímto hmyzem a měsícem je v řečtině. Souhlasíme proto s Kopečným (připravené heslo pro etymologický slovník slovanských jazyků), že jde o starobulh. sémantický postup, ovlivněný řečtinou a rozšířený prostřednictvím stsl. literatury jinam. — Ostatní názvy jsou zřetelně sekundární: rus. dial. a ukr. dial. *jarec'*, *jareč* souvisí se základem *jar-* v označení ročního období, kam měsíc patří, spol. *lzykwiat* a čes. *trnopuk* jsou průhledná a izolovaná (sr. shodu v motivaci stol. a jihoslov. *l(a)žitrev*) a luž. *róžownik* je podle květu prvních růží v té době. Všechny tři jsou zřetelně nové. Nejasné je rus. dial. *mur* a bulh. dial. *jočko* (Zaimov, Izv. na Inst. za bálg. ezik 3,121-2 soudí, že jde o zdrobnělé *izok*; nám se

		Vegetační období					
		1. měsíc	2. měsíc	3. měsíc	4. měsíc	5. měsíc	6. měsíc
		martius	aprilis	malus	junius	julius	augustus
cel. a strus.	BRĚZBNŮ BRĚZOKŮ			TRĚVNŮ TRĚVENĚ	izokъ	ČRŮVENŮ	СЪРПѢНŮ
rus. dial.	BEREZEN' BEREZOL BEREZOVİK	CVITEN' CVITEN'		TRAVEN' jareč' mur	ČERVEN' ČERVEC' byzden'	LIPEN' LYPEC' senokos senozornik kosen'	SERPEN' zarev zarnik zorničnik kyven'
bělorus. dial.	sakavik	krasavik KVCEN'		maj	ČERVEN' ČERVEC	LIPEN' LYPEC	žitven' SERPEN'
ukr. dial.	BEREZEN' BEREZOL BEREZIL' BEREZOTIK BEREZOVEN'	KVITEN' CVITEN' sočen' TRAVEN'		TRAVEN' TRAVNIK CVITEN' jarec'	ČERVEN' ČERVEC' hnylen' bedzen'	LYPEN' LYPEC' byzden' kosen' sin'okos kyven'	SERPEN' kopen' kyven'
pol. dial. stpol.	(marzec) BRZEZIŃ	KWIECIEŃ		(maj) izok	CZERWIEC	LIPIEC	SIERPIEŃ
čes. stč.	BĚZEN	duben		KVĚTEN izok TRAVEN trnopuk	ČERVEN růžen	červenec dial. sečen	SRPEN
sloven.	BREZEN			KVETEŃ		LIPENŃ	
luž. dol. luž. a dial.	nalětnik	jutrownik jatšownik		róžownik	smažnik rožowc rožowy	pražnik žnojaki	žnječ ženc jacmeňski
slovin. dial.	sušec BREZEN	mali TRAVEN		velki TRAVEN cvetličnik	rožnik rožen mlečen pražnik rissiček	mali SRPAN LIPAN pražnik mali	velki SRPAN SRPEN kimavec kolovoz
		martius	aprilis	malus	junius	julius	
sch. dial.		ožujak BREZENJ lašak		TRAVANJ CVETANJ	svibanj ČEBVEN	LIPANJ crešnjar	SRPANJ žar žitni
bulh. a maked. dial.		lašu		TRAVEN	leten CEVENIK cvetnik čerešar joško prjadoj rusalaki	senokos kosač	gorek(t)nik žetvar

Pozn.: Spisovné názvy jsou tláčené polotučně, praslovanské velkými písmeny.

názvů měsíců

Období vegetačního klidu

7. měsíc	8. měsíc	9. měsíc	1. měsíc	2. měsíc	3. měsíc	4. měsíc
september	october	november	december	januarius	februarius	
VRĚŠŇŇB VRĚŠEN'Ě zarevŇ	RUEN'Ě RJUIN'Ě RUIN'Ě	LISTOPAD'Ě	GRUD'ŇŇB GRUDEN'Ě	PROŠIN'ĚC'Ě PROŠEN'ĚC'Ě studen	PROŠIN'ĚC'Ě PROŠEN'ĚC'Ě SEČ'ŇŇB	SEČ'ŇŇB SEČEN'Ě svadebnŇj
VEREŠEN' VREŠEN' žolten' osen' siven'	RJUIN paždernik žolten' grjaznik	LISTOPAD LISTOgnoj	GRUDEN'Ě	GRUDEN'Ě PROŠINEC studen' solnovorot	PROŠINEC SEČEN'Ě studen'	SEČEN'Ě l'jutoj sneža bokogrej
VERASEN'	kastryčnik paždernŇk	LISTAPAD	HRUDZEN'	snežan'	studen'' SEČEN' l'jutyj	l'juty pal'jutyj
VEREŠEN' VREŠEN' siven' žovten' majik SERPEN'	žovten' paždernŇk rysen'	LYSTOPAD LYSTOPADEN' PADOLYST	HRUDEN'	HRUDEN' studen' PROŠYNEC' močarec' trusŇm	ŠIČEN' PROŠYNEC PROZYMEC' l'jutyj	l'jutyj ŠIČEN'KO ŠIČEN' DRUHYJ pal'jutyj l'juten'
WRZEŠIEN' koseč	paždziernik winnik	LISTOPAD	GRUDZIEN' GRUDZIEN'	GRUDZIEN'	STYCZEŇ luty	luty
zŇHI VRĚŠEN	ŘIJEN	LISTOPAD		PROŠINEC HRUD(E)N(EC) vlčeneč	leden	únor
jaseň HRUDEN'			studeň	PROŠINEC	VELKÝ SEČEN', l'adeň	MALÝ SEČEN'
póžnjačec	winowc winski	LISTOPAD nazŇmnik mlošny		hodownik godownik wjelčel zimaki	wulki rožk zimski wezimski zachopny	malí rožk sweckownŇy
klmavec kozoprsak jesenik poberuh	vinotok	LISTOPAD LISTOgnoj	gnilc	GRUDEN	PROŠINEC ledenec zimec	SVEČAN SEČEN
augustus	september	october				
kolovez VREŠENJ	RUJAN paždernik	LISTOPAD	studení GRUDAN svetačnŇ	PROŠINAC božičnŇ	SEČANJ ŠIČEN SVEČAN SVINIČAR	veľjača veľjak luti sušac
kolovez	RUEN RJUEN RUJAN grozdober	LISTOPAD LISTOka kratun	GRUDEN	PROŠINEC	GOLJAM SEČKO GOLEMIN lobzsec koložeg	MAL'K SEČKO SEČKO SEČKA, SEČEN lažu such, suchí

spíše zdá, že motivace je podle sv. Jana/Ivana), zatímco bulh. dial. *rusalski mesec a prjadaj* souvisí s lidovými zvyky v té době. O názvech, odvozených z lidových obyčejů či pověr, můžeme s jistotou prohlásit, že nejsou praslovanské; nehledíme-li k známému faktu, že motivace obyčejů podléhá vývoji a snadno se mění, musíme vidět, že mytologický činitel se u Praslovanů promítl primárně do názvů měsíců (přímý odraz pozorování nebe a počasí) a až sekundárně do pojmenování obyčejů, jejichž motivace je zprostředkována podle činnosti, závislé na práci a sezóně.

Ve 4. měsíci dozrává první ovoce (třešně, jahody...) a kvetou růže, pivoňky a další rostliny, pro jejichž květy je charakteristická červená barva. Odtud některé výklady (Miklošič, Holub-Kopečný aj.) strus. a csl. *červenb* („junius“ i „julius“), východoslov. *červen'*, čes. *červen*; sch. dial. *červen* je sice též měsíc jako sch. spis. *lipanj*, ale půjde asi o nářečí s posunutou vegetací, ve kterém význam odpovídá obecně slovanskému pořadí. Obměněná koncovka je v mak. dial. a bulh. dial. *crvenik*. V pol. běloruš. ukr. arch. a rus. dial. je koncovka *-ec*, ale v stpol. je doloženo i *czerwień, czyrwień*; o střídání *-bъ/-ьсъ* v závěru. — Z různých výkladů se nám zdá nejméně pravděpodobnější spojení Moszyńského II, 1, 144 se subst. *červb* „Wurm“, které přebírají druzí; v době před letním slunovratem opravdu vylézá největší počet červů, larv i jiných škůdců ze země (souvisí to s dobou jejich množení), je třeba je nejintenzivněji hubit, což je pro zemědělce mnohem podstatnější než červená barva květů a plodů, objevující se i jindy. Připouštíme však sekundární ovlivnění motivací barvy.

Z dalších označení 4. měsíce je šíře doloženo pojmenování podle růží, kvetoucích v tuto dobu — č. arch. *rážen*, sln. *rožnik* (dial. *rožen*), dolnoluž. dial. *rożowc, rożowy*; k nim patří i výše uvedeně hornoluž. *różownik*. Jednotlivé podoby jsou však různé tvořeny, takže nemohou být vztaženy do praslovantštiny. — Ve východoslov. je nejrozšířenější název *gedzen' /kedzen' /bedzen' /bydzen' /byzden' /bilien'* (v některých nářečích i 5. měsíc); podle Holyńské je prvotní *gedzen'* od *gъz-*, 'roj ovádů', základní slovo je však, zdá se, později vypůjčeno z litevštiny a proto nemůžeme jeho derivát považovat za prvek nejstarší praslovanské vrstvy. Jiné názvy — bulh. dial. *čereš(nj)ar*, sch. *svibanj*, ukr. dial. *hnyten'*, hornoluž. *smažnik*, slovin. *mlečen, risalček*, bulh. dial. *leten* — jsou lokálně omezeny a izolované na tomto území. Proto ani žádné z nich nepromítáme do praslovantštiny.

5. měsíc má v převažujícím počtu slovauských jazyků pojmenování podle lípy, která v té době kvete; rus. dial. a bělorus. *lipen'*, ukr. *lypen'*, sloven. dial. *lipeň*, slovin. dial. a sch. *lipan(j)*; v rus. dial., bělorus. (Nosovič), ukr. dial. a pol. s odchylnou koncovkou *-ec* (o ní v závěru) — bělorus. *lypec*, ukr. *lypec'*, p. *lipiec* (ale stpol. i *lipień*). Stejnou koncovku má čes. *červenec*, odvozené od *červen*⁸.

I v označení tohoto měsíce je více oblastních názvů. Vedle *gedzen'* a jeho derivátů, sr. výše, je ve vsl. i jinde mnoho názvů, odvozených od zrání a kosení sena — rus. dial. *senokos, senozornik*, rus. dial. a ukr. dial. *kosen'*, ukr. dial. *sin'okos*, bulh. dial. *senokos, kosač* (někde tak i 6. měsíc). Tyto názvy jsou však mladší než *сърпень* pro 6. měsíc, neboť kosa jako nástroj sklizně zemědělských plodin se začala užívat později než srp, vhodný ke sklizni na vyžářených plochách, typických pro praslovanský způsob zemědělství. Ještě mladší se zdají být pojmenování podle abstrakt: č. dial. *sečen*, dolnoluž. dial. *žñojski*. Z lokálních pojmenování je průhledně sch. dial. *crešnjar*; slovin. dial. *mali* je asi zkrácené *mali srpan* (sr. pod následujícím měsícem), hornoluž. a slovin. dial. *pražnik* asi podle toho, že 'slunce praží'.

V pojmenování 6. měsíce je obecně slovanská shoda: strus. a csl. *сърпень*, dnešní východoslov. *serpen'*, p. *sierpień*, č. *srpen*, slovin. sch. *srpan(j)*, slovin. dial. *srpen*, slovin. spis. (*velki*) *srpan*.

Jiné jméno je jen v bulh. *goreš(t)nik, gorešljak*, patrně novotvar podle horka v tu dobu panujícího, stejně jako sch. dial. a bulh. dial. *žar*. S motivací podle sklízěcí obilí luž. *žnjeńc, żeńc, jacmeński* (novotvar jako většina luž. měsíců), bělorus. *žniven'* (starší *serpen'* v dial.), sch. dial. *žitni* a bulh. dial. *žetvar, žnejar* s mnoha obměněnými podobami. Obdobně motivované je ukr. dial. *kopen'*. Okrajové je i ukr. dial. *kyven', kyvoten'*, sln. *kimavec*, označující 5., 6. nebo i 7. měsíc podle místa. Nejprěsvědčivěji je vykládá Miklošič od *kyvati* s neprůhlednou motivací¹⁰.

U jmen 7. a 8. měsíce je hojně přejímání. Platí to např. o nejrozšířenějším názvu 7. měsíce: v rus. dial. a ukr. vedle domácí podoby *veresen'* (obdobně je bělorus. *verasen'*) doloženo i *vresen'*, přejaté patrně ze starší podoby polské (dnes je v pol. *urzesień*). Také ve stč. bylo *vřesen*, sch. dial. má pro ‚september‘ *vresenj*, csl. pro ‚augustus‘ *vrěsъnъ, vrěsenъ*. Zdá se, že toto bylo psl. označení 7. měsíce vegetace, protože je nejrozšířenější.

Jiná pojmenování pro tento měsíc nejsou tak běžná. Od *žltъ* (podle žloutnutí listů) je rus. dial. *žolten'* (v některých nářečích ‚september‘, v jiných ‚october‘), ukr. *žovten'* (spisovně ‚october‘, v dial. ‚september‘); vzhledem ke kolísání významů a v ukr. i svědectví pramenů (ve starších chybí, je jen v novějších — Hołyńska 117–118) je pojmenování od ‚žlutý‘ patrně novější. Podobně je motivováno ojed. rus. dial. a ukr. dial. *siven'*. Rus. dial. *osen'*, sloven. dial. *jaseň*, slovin. dial. *jesenik* je původně označením roční doby, přeneseným na měsíc (pod. jako *jarec', leten* — sr. výše). Neobvykle je tvořeno sch. dial. *kolovoz (kolovez)*, motivované zřejmě svážením obilí do stodol, což odpovídá vyspělejšímu zemědělství. K tomu přistupuje fakt, že jde o složeninu, což obojí dává tušit pozdější původ. Podobně hluz. *póznjenc*. Zajímavé je, že na 7. měsíc vegetace je v ukr. dial. přeneseno pojmenování *majik*, v sloven. dial. *hrudeň* od měsíců v jiných ročních obdobích. Z etymologického hlediska je zajímavé strus., rus. dial. a csl. *zarev, zarnik* (v jiných dial. i *zorničnik*), č. *září* (stč. *zárj*), csl. a strus. *zarevъ*. Od původu jde o předponu *za-* + označení 8. měsíce ve smyslu ‚měsíc před rujnem‘, ale tvary, zvláště rus. dial., a vývoj v češ. ukazují na mylně viděnou motivaci ve sluneční záři (i meteorologické údaje potvrzují vyšší počet jasných dnů v tuto dobu než na podzim), vedoucí k přizpůsobení formální stránky. *Zarevъ* je samozřejmě mladší než *rujъnъ*. — Zcela izolovaná jsou sln. dial. jména *kozoprsk* a *poberuh*.

Z pojmenování pro 8. měsíc jsou nejrozšířenější **rujъnъ* (rekonstruujeme taktó) a *pazdernik*. Druhé z nich je východoslov. (rus. dial. *pazdernik*, v jednom prameni i *pazdernil*, sr. Hołyńska 67, ukr. dial. *pazdernyk*, bělorus. *pazdzernik*) a pol. *październik*, dial. i v sch. *pazdernik* ‚october‘. Motivováno je od *pazder'* — odpadky lnu, který se v této době zpracovává. Podle Hołyńské je přejato do východoslov. z pol.; zdá se nám to přěsvědčivé. Pojmenování *pazdernik* se zdá být mladší než *rujъnъ* proto, že předpona základního slova *paz-* je asi stažena z *po* + *jaz-* (sr. Machek pod heslem *pazdeří*), takže název měsíce je ze slovotvorně i sémanticky sekundárního útvaru. — Pojmenování **rujъnъ* je v strus. *rjuenъ*, csl. *ruenъ, ruinъ*, strus. a csl. *rjuinъ*, sch. slovin. dial. a bulh. dial. *rujan*, bulh. dial. a mak. dial. *ruen*, rus. dial. *rjuin*, čes. *říjen*. Těžko lze souhlasit s Karamzinovým názorem, který přebírá Hołyńska, že *rujъnъ* je odvozeno od jihoslov. adj. *ruen* (údajně ‚žlutý‘, např. ve spojení *rujno vino*); jednak je toto adj. jen bulh. a mak., jednak původní význam adj. *ruen* není ‚předmět (vino) určité barvy‘, jak bývá interpretováno, nýbrž ‚mladý, bujný, svěží‘. Kromě spojení *rujno vino* je adj. *ruen* výjimečné. Pravděpodobnější je proto výklad slova *rujъnъ* jako ‚období říje vysoké zvěře‘, uznávaný většinou badatelů. Vzhledem k zakončení, stejnému jako u převážně většiny názvů měsíců (viz na konci), můžeme usoudit, že právě toto pojmenování je praslov. označení měsíce, následujícího po **versъn-u*; sled dosvědčuje strus., csl., r. dial. a sch. dial.

Z jiných názvů 8. měsíce jmenujme (podle sklizně vinné révy) slovin. *vinotok*, pol. dial. *winnik*, hluž. *winowc*, dluž. *winski* (jihoslov. *grozdober*, bulh. dial. *grozdar* však není název kalendářního měsíce, ale širšího období); toto pojmenování nemůže být staré praslovanské, neboť samo slovo *vino* je do slov. jazyků přejato až po rozpadu slovanské jednoty. Jiná pojmenování jsou izolovaná: rus. dial. *grjaznik* s jasnou motivací, bělorus. *kastryčnik* (kalk podle *pasdernik*), ukr. dial. *riseň* (měsíc bohatý na plody) a podobně motivované slovin. dial. *obročnik*.

Nejjasnější je motivace pojmenování 9. měsíce, listopad — v této podobě dosvědčeno v csl., stbulh., strus., rus. dial., pol., hluž. dial., češ. sloven. a všech jihoslov.; v ukr. je *lystopad*, bělorus. *listapad*, stpol. též *listopadl*, pol. dial. *listopadnik*, ukr. dial. *lystopaden'*, *padolyst*, mak. dial. *listokap*, rus. dial. a slovin. dial. *listognoj*, csl. ojed. *listogon* jsou jeho volnými obměnami. Jiná pojmenování jsou vzácná: slovin. dial. *gnilc*, hluž. *nazymnik*, dluž. *mlošny*, vše s jasnou motivací. Bulh. dial. *kratun* je podle nádoby, do níž se v tu dobu ukládá víno; základní subst. je z řečtiny.

Zbývají měsíce vegetačního klidu, mezi nimiž je i onen třináctý, vsunovaný jen v některých letech. V praslovanštině to byl zřejmě vždy určitý měsíc mezi určitými dvěma, ale v dnešní době, kdy je pevných kalendářních měsíců 12, nacházíme už jen stopy eliminace různých pojmenování v různých jazycích. První měsíc vegetačního klidu, následující po listopadu, měl zřejmě v praslov. jméno **grudъnъ* (odvozeno od *hrud*, ve které země v této době zmrzá): strus. a csl. *grudenъ*, rus. dial. slovin. a bulh. dial. *gruden*, sch. dial. *grudan* ‚december‘, pol. *grudzień* (stpol. i november, dnes december), ukr. *hrudeń* (v dial., kde *lystopad* ‚october‘, je *hruden'* ‚november‘; kde je *lystopad* ‚november‘, je *hruden'* ‚december‘¹¹); bělorus. arch. *hrudzen'*; stč. *hruden*, *hrudnec*, *hrudenec*, vše ‚měsíc, následující po listopadu‘. Jiný název měsíce, následujícího po listopadu, je bělorus. *snežan'*, v některých rus. dial. *studen'*, *solnovorot*, v některých ukr. dial. *studen'*, *močarec*, *trusym'*, sloven. *studeń*, sch. bulh. dial. *studení*; ve všech případech jde o motivaci podle chladu nebo jej doprovázejících jevů. Vždy jde zřejmě o náhradu staršího *grudъnъ*, které tímto názvem bylo vytlačeno a zaniklo; jedině v sloven. dial. (ale nevíme, zda právě ve všech těchto!) se název *hrudeń* přenesl na 9. měsíc. — Odchylný vývoj je jen v nové češ., kde následuje po *listopadu* hned *prosinec*, který je jinde až 2. zimním měsícem; máme však svědectví, že v 17. století byl mezi *listopadem* a *prosinцем* *hruden*, který tehdy byl vsunován jen v některých letech jako 13. měsíc¹²; toto vsunování je však čistě v češ. a proto je patrně nové.

Sled měsíců *grudъnъ* — *prosinъcъ* je doložen v strus., rus. dial., ukr. dial., stpol., stč., slovin., stbulh., bulh. dial. a sch. (všude *prosinec*, sch. *prosinac*). Je-li *grudъnъ* nebo jeho náhrada ‚november‘, je *prosinec* ‚december‘ (tak rus. dial., ukr. dial., sch. spis. a některé dial. a mak. dial.). Je-li však *grudъnъ* nebo jeho náhrada ‚december‘, je *prosinec* ‚januarius‘ (tak jiné rus. dial., ukr. dial., spis. slovin. a některé sch. dial.). Je-li název *grudъnъ* nahrazen jiným (viz výše), následuje ve všech případech po tomto nahrazeném názvu *prosinec* — s výjimkou nové (ale ne starší! viz výše) češ. — *Prosinъcъ* chybí v bělorus. a spis. ukr., kde je sled *grudъnъ* — *сэщънъ* (v pol. *styczeń* — o tom níže); v běloruš. jsou tyto názvy arch. O důvodu vynechání *prosinъcъ* soudíme, že je stejný jako důvod vynechání *hrudeń* v současné češtině; je to onen 13., přebývajícím měsícem. — Jiným názvem tohoto měsíce je stč. *vlčeneц*, luž. *wjelci*, protože uprostřed zimy jsou hladoví vlci nejagresivnější.

Měsíc, následující po prosinci, se jmenuje strus. *sěčenʹ/sěčɔnʹ*, v rus. dial. a bělorus. *sečenʹ*, stpol. *seczen*, ukr. dial. (stejně jako v spis. ukr., kde následuje po *grudɔn-u*) *sičenʹ*, sloven. dial. (*velký*) *sečeň*, slovin. dial. *sečen* (spis. *svečan*), sch. *siječanj* (dial. *sečko*, *sičen*, *svečan*, *sviničar*), bulh. dial. a mak. dial. (*goljam*) *sečko*, někdy i *golemin*, *golemijat mesec* apod.; do této řady patří i bělorus. arch. *sečenʹ*, pol. *styczeń*, které následují hned po *grudnu*. Považujeme tento název za nepochybně praslovanský; souvisí s nejhodnější obdoby pro sekání stromů, které je asi měsíc po slunovratu, kdy je ve stromech nejméně mízy. (Máme na mysli jak kácení pro získání stavebního dříví, tak úpravu korun stromů ovocných; nikoli však získávání dřeva palivového, které si lidé opatřují na podzim i dřívě.) — Podle našeho názoru je slovin. a sch. dial. *svečan*, p. *styczeń*, dluž. *šweckowny*, i sch. dial. *sviničar* také <*sěčɔnʹ* a bylo změněno vlivem mylného výkladu, protože se u mluvčích ztratilo vědomí původní motivace.

Svečan a dluž. *šweckowny* je mylně vztaženo k nějaké slavnosti (Sretenije gospodne/Hromnice, při němž se zapalují svíce?), *styczeń* vlivem mylného pozdějšího výkladu „měsíc na styku dvou roků“ (tato motivace nemohla být praslovanská, protože tehdy rok nezačínal uprostřed zimy!¹³) a *sviničar* podle sezóny zabijaček (pod. mylná motivace spatřována i v č. *prosinec*; stč. doloženo *prasiniec*).

Jiným názvem měsíce, následujícího po *prosinci*, je č. *leden*, sloven. dial. *ladeň*; srovnáme-li se souznačným bělorus. *studzenʹ*, které nahradilo arch. doložené *sečenʹ*, můžeme usoudit na tabuovou náhradu, stejně jako u dluž. *zimski*, *wezimski*, *zachopny*. Bulh. dial. a mak. dial. *svadebnij* a *lobzaec* souvisí s obřady, konanými často v této době; mohly tedy vzniknout teprve po zafixování spojitosti dat s obřady, což patří do novější doby. Bulh. dial. a mak. dial. *koložeg* je podle našeho názoru novější balkanismus¹⁴; analogická pojmenování jsou v řečtině a turečtině.

Následujícím měsícem po *sěčɔn-u* je jen v některých jihoslov. dial. už první měsíc jarní, <**berzɔnʹ*; všude jinde, vzhledem k vynechání některého z předchozích názvů, zbývá ještě jeden měsíc. V jeho pojmenování jsou mezi jazyky rozdíly, i když motivace je většinou průhledná. V ukr. dial. je to *sičenʹko*, *sišnenko*, *sičnyk*, *sičenʹ druhyj*; v sloven. dial. *malý sečeň*, v bulh. dial. (už v stbulh.) *malák sečko* (kde je předchozí měsíc *golemin*, je tento jen *malkijat* nebo jen *sečko*, *sečka*, *sečen*). O vztahu mezi „velkým“ a „malým“ platí totéž, co jsme řekli o *travnu* a *srpnu*¹⁵; hlavním obdobím sekání dřeva byl měsíc předchozí, v měsíci po něm se dokončovalo. Ponechání jen adjektiva může být podmíněno i důvody tabuovými. — Zdá se, že stejná motivace jako v bulh. dial. *golemin* je i v sch. *veljača* (dial. *veljak*), zaráží nás jen, že tento měsíc následuje po měsíci, nazvaném *sečanj*. Podobně motivované, třebaže novější, je luž. *wulki rožk* — *mali rožk*¹⁶.

Ostatní názvy posledního měsíce vegetačního klidu se nějak vztahují k jeho počasí. Že byl tento měsíc obávaný, svědčí jeho nejběžnější název od *ljut-*: rus. dial. *ljutoj*, bělorus. *ljutyj* (dial. *ljutyj* a následující měsíc ještě *paljutyj*, protože v některých dial. počítání měsíců do rozbřesku jara nevýšlo); ukr. *ljutyj* (dial. *ljutenʹ*, *ljutovenʹ*), pol. *luty*. Zajímavé je, že tento název je hlavně na severním území, zřejmě je tam období vegetačního klidu nejdéle a jeho závěr je charakterizován nepříznivým počasím. Výjimkou je jen sch. *luti*, uváděné Erbenem bez bližší lokalizace. Podobně je motivováno rus. dial. *sneža*. Na slovanském jihu, vlivem jiných klimatických podmínek, je poslední měsíc vegetačního klidu označován jako „suchý“; slovin. *sušec* (časově se už kryje s dial. *brezeni*), sch. dial. *sušac*, csl. bulh. provenience *such*, *suchy* (mohlo jít o malé množství srážek, což je na Balkáně charakteristické právě pro 3. měsíc, nebo o vysychání polí po zimě). — Isolovaný je č. *únor* od slova *nořiti* (*se*) — patrně proto, že se koně i lidé „nořili“ do tajícího sněhu. Podobně je motivováno ukr. dial. *kazydoroha*, *kazybrid* a zkrácené *kažo*. Jinak než takto

jsou motivovány jen názvy lokálně velmi omezené a asi nové — rus. dial. *bokogrej*, bulh. dial. *kožoder*, *kozomor* a jejich obměny. Sch. *ožužak*, dial. *lažak* a mak. dial. *lažu* jsou nejspíše od **lžža*; jde asi o „lžipočátek“ jara, kdy se objevují již některé jeho příznaky, ale zima stále trvá. Tento název se zdá být novější náhradou 1. měsíce vegetace a těžko může být — už vzhledem k omezenému územnímu rozsahu — vztažen do praslovanštiny.

Z velké pestrosti názvů pro poslední měsíc vegetačního klidu podle našeho názoru vyplývá, že šlo o název v praslovanštině nejméně ustálený. Nebyl to právě ten třináctý, vsunovaný měsíc? Je to velmi pravděpodobné proto, že období počátku vegetace je pro zemědělce — a hlavním zaměstnáním Praslované bylo zemědělství — velmi důležitým časovým předělem. Domníváme se, že Praslované očekávali po 12 měsících nový nástup vegetace. Nenastal-li, patrně usoudili, že se přepočítali (nebo je snad nadpřirozená síla potrestala?) a že je třeba ještě měsíc počkat¹⁷. Snad se tohoto měsíce i báli, odtud názvy, motivované od nepříznivých klimatických jevů. Nebo chtěli vyjádřit, že ještě trvá čas, podle něhož je pojmenován měsíc předchozí, a proto obměnili název tohoto měsíce. Původně to byl *sěčънь*, který se tak stal dvěma měsíci, „velkým“ a „malým“; je však možné, že motivace rozlišování tohoto typu se udržela ještě do doby, kdy u některých kmenů pojmenování měsíce bylo nahrazeno jiným.

Vychází nám tedy 12 názvů měsíců, o nichž předpokládáme, že jsou praslovanské a původní, počítáno podle pravděpodobného dávného roku od začátku vegetace takto:

1. *berzънь*, 2. *květънь*, 3. *travънь*, 4. *črvънь*, 5. *lipънь*, 6. *svrрънь*, 7. *versънь*, 8. *rujънь*, 9. *listopad*, 10. *grudънь*, 11. *prosincъ*, 12. *sěčънь* (kromě 11. měsíce všechny trojslabičné!), přičemž neobjevily-li se po uplynutí těchto 12 měsíců příznaky jara, byl vsunut ještě 13. měsíc.

Všechny ostatní názvy jsou novějšími náhradami těchto původních názvů, některé (zvl. zimní) snad z důvodů tabuových (takové náhrady jsou nejstarší), jiné po ztrátě vědomí motivace, poslední až křesťanské. V luž. došlo k celkovému nahrazení starých názvů novými; důvod není jasný.

Všimněme si, že kromě listopadu, který je složeninou, je všude zakončení *-ънь*. U dvou letních měsíců — *črvънь* a *lipънь* — jsou varianty *-ънь/-ъць* a jen u jediného prosince je *-incъ*. Nic neukazuje na *-incъ* < *-ъньць*¹⁸. Tento fakt považujeme za důležitý pro výklad slova *prosincъ*, vysvětlováního různě, dokonce od *prosiiti* (to je motivace podle křesťanského zvyku o vánočních svátcích, nehledě k spornému původnímu významu slovesa), *porse* (nevychovuje hláskově) a jako zdánlivě hláskově i významově nejlépe vyhovující od *proso*. Rozdíl mezi tvarem přípony *prosincъ* od přípon ostatních názvů měsíců je totiž pádným argumentem pro určení, který z více výkladů je věrohodný. Ukazuje, že těžko můžeme přijmout výklad od *proso*, zvláště vezmeme-li v úvahu sémantickou nezakotvenost (žádná zemědělská práce se v tuto dobu s prosem nedělá; rituální motivace, o níž se výklady od *proso* opírají, není průkazným argumentem). Kdyby byl měsíc pojmenován podle *prosa*, muselo by být *prosaънь* (nikoliv *prosincъ*, základní subst. není a-km.!). Nelze předpokládat přidané *-ъць* podle *črvъць*, *lipъць*; *prosincъ* je doloženo prakticky všeslovansky, a to od nejstarších dob — název před touto obměnou není nikde doložen a *črvънь*, *lipънь* doloženo je. Zřejmé je *-ъць* v obou letních měsících podle *prosincъ*, které bude třeba členit nikoli *pros* + *incъ*, nýbrž *prosin* + *ъць* (daleko méně pravděpodobněji *prosi* + *ъць*, protože to na žádný motiv tvoření neukazuje). To by svědčilo pro výklad Holuba-Kopečného a Machka z *pro-sin-ъць*; doplnili bychom, že vzhledem k zakončení základu na *-n* nastala v příponě disimilační rozlišení (místo *-ънь* se objevilo *-ъць*), podle nichž *-ъць* se dostalo i do jiných názvů měsíců, totiž 4. a 5. vegetace. Je tedy *prosincъ* nejlépe vyložitelný jako „měsíc siné oblohy, zamračený“, což odpovídá meteorologickým údajům (nejkratší den a nejmenší doba slunečního svitu, největší oblačnost). — Miklošičův výklad od *sėjati* naráží na hláskové překážky ve výkladu základu slova a ani důvod výskytu *-ъць* není tak přesvědčivý.

Rada podob, které jsme uvedli, ukazuje, že jména měsíců jsou ovlivňována lidovými výklady. Soudíme, že komplexním přístupem je možno dospět ke správnému chápání skutečného vzniku těchto jmen.

POZNÁMKY

- ¹ Speciálně se těmito problémy zabývají: K. J. Erben, *Jména měsíců slovanská vůbec a česká zvláště*, Časopis českého musea 23, 1849, 1, 133–176 (dále jen *Erben*); F. Miklošič, *Die slavischen Monatsnamen*, Denkschriften d. k. Akad. d. Wissenschaften, phil.-hist. Klasse 17, 1868, 1–32 (dále jen *Miklošič*); I. Holovackyj, *Věnok rusynam na obžynky*, Kyjiv 1847, II, 242–247 (dále jen *Holovackyj*); J. Zaimov, *Bálgarskrite narodni imena na mesecite*, Izvestija na Institutu za bálgarski ezik 3, 101–147 (dále jen *Zaimov*); O. Horbač, *Naši nazvy dlja dniv tyžnja ta dlja misjacio*, Vidbytko z Chrystyjan'skoho Holosu 12, 20–23 (dále jen *Horbač*); T. Hołyńska-Baranowa, *Ukraińskie nazwy miesięcy na tle ogólnosłowiańskim*, Wrocław 1969 (dále jen *Hoł.*); v širším než slovanském záběru K. Weinhold, *Deutsche Monatsnamen*, Halle 1869 (obsahuje též rozbor některých slovanských, zvl. lužických jmen); E. Hofmann, *Kultur und Sprachgeist in den Monatsnamen*, Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung 59, 120n. (pokračuje v roč. 60); M. P. Nilsson, *Primitive time-reckoning*, Lund 1920; z encyklopedických prací věnují této problematice výraznější pozornost N. M. Karamzin, *Istorija gosudarstva rossijskago*, 1. vyd. Peterburg 1816–1824 (v I. díle); O. Niederle, *Slovanské starožitnosti*, v odd. III, 2, o kalendáři Slovanů; J. Łoś, *Początki piśmiennictwa polskiego*, 2. vyd. 1922, 135n. aj.
- ² Sr. K. Moszyński, *Kultura ludowa Słowian* II, cz. 1, s. 168. (Domněnka Niederleho, *Slovanské starožitnosti*, v odd. III, 2, o kalendáři Slovanů; J. Łoś, *Początki piśmiennictwa polskiego*, 2. vyd. 1922, 135n. aj.) Samo označení „nový měsíc“, „nov“ signalizuje, že zde začala nová kalendářní fáze.
- ³ Dokládá to pro ukr. Hoł. o. c. rozbozem starých kalendářů.
- ⁴ Potvrzuje to fakt, zjištěný Zaimovem 3, 103: v staro- a středobulharském období v náboženských spisech se déle drží tradiční lidové názvy, zatímco v dokumentech úředního jazyka, kde jsou na jednoznačnost větší požadavky, jsou odedávna názvy mezinárodní.
- ⁵ Sr. *Kultura ludowa Słowian* II, 1, 151.
- ⁶ Blíže o tom Moszyński, l. c. a V. Machek, *Etymologický slovník jazyka českého pod heslem jaro*.
- ⁷ Např. E. Hofmann, o. c. s. 132; na celosvětovém materiálu M. P. Nilsson, o. c. s. 217.
- ⁸ Přípona *-ec* v č. *červenec* nemá význam deminutivní, jak se domnívá Hoł. o. c. 87 „deminutivy“ *malý červen*, *menší červen*, *začerven* i jinými byl ve slč. označován maius, ale nikdy nebyl podobným sémantickým postupem pojmenován měsíc po červnu následující.
- ⁹ Více o tom W. Hensel, *Słowiańszczyzna wczesnośredniowieczna*, Warszawa 1956, s. 22.
- ¹⁰ Holovackého vysvětlení, že se „koně pro velké horko kývají, aby odehnali ovády“, neuspokojuje.
- ¹¹ Materiál s komentářem sr. Hoł. o. c. 69–71, 117–8.
- ¹² Sr. J. Jungmann, *Slovník česko-německý* pod heslem *hrudeň* výklad Komenského *Janua linguarum...* o významu.
- ¹³ Výklad, že *styczeń* = „měsíc na styku“, podal Rakowiecki, *Prawda ruska*, Warszawa 1820, s. 56; Miklošič a jiní vykládají ze **styd-ъk-ъn*, tedy „studený měsíc“, avšak slovotvorná neobvyklost a existence takto tvořeného názvu měsíce od kořenové formy *stud-* v jiných jazycích tento výklad zpochybňují.
- ¹⁴ Zaimov l. c. se pokouší dokázat slovanský původ jména *koložeg*, ovšem rozbor sémantické motivovanosti ukazuje, že v ř. je tvoření ekvivalentu ústrojně, zatímco slov. podoba tvořena postupem značně neobvyklým. Výskyt v nejstarších dokladech není dost průkazný, protože šlo o období, z něhož máme málo písemných památek, takže fakt, že nejstarší slovanský doklad je zapsán dříve než nejstarší řecký doklad, nemusí sám o sobě svědčit o slovanském původu slova.
- ¹⁵ Pochybené jsou Hofmannovy pokusy (o. c. s. 137) zdůvodňovat označení „malý měsíc“ pro „februarius“ a „velký“ pro „januarius“ tím, že únor má 28 dní; tato délka má původ

ve starořímském kalendáři a tato anomálie se rozšířila po přijetí křesťanství do celého světa. — Ovšem důvod, že je ‚februarius‘ tak krátký, je stejný jako motiv jeho pojmenování u Slovanů: byl to poslední měsíc, vlastně zbytek roku, sr. L. Winniczuk, *Kalendarz starożytnych Greków i Rzymian*, Warszawa 1960, s. 6, a 1. března (podle začátku vegetace) začínal nový rok. — Sch. *veljača*, ustálené pro význam ‚februarius‘, je nejdůležitějším důkazem, že slovanská jména měsíců nesouvisí s počtem jejich dní.

- ¹⁶ Snad lidový kalk podle němčiny (*Hornung*); podrobněji o tom Hol. o. c. 89—90.
¹⁷ Vsouvání mezi ‚februarius‘ a ‚martius‘ zůstalo v lidovém počítání měsíců v pol. dial. (tento měsíc nazýván *podmarczyk*), sr. Moszyński II, 1, 169.
¹⁸ Na <-льсь neukazuje ani csl. *prosenŕь* (o něm Zaimov 3, 106) ani ojed. stpol. *proschyen* (Łoś, o. c. 136—7); obojí je zřetelně novotvar, -e- v *prosenŕь* nemůže být za ъ (je lichý) a v stp. je obvyklejší obecně slovanský tvar *prosinec*.

К ВОПРОСУ О РЕКОНСТРУКЦИИ ПРАСЛАВЯНСКИХ НАЗВАНИЙ МЕСЯЦЕВ

Об этимологии славянских имен месяцев имеется богатая литература, однако большинство исследователей относят все названия славянского происхождения к праславянскому периоду. Автор настоящей статьи выделяет 13 названий, считаемых самой древней прослойкой: *berzŕь, *kvěťŕь, *travŕь, *sŕgvŕь, *lŕŕь, *sŕŕь, *versŕь, *ruŕь, *listopad, *grudŕь, *prosinŕь, *sěŕŕь (+ 13-й месяц). Статья представляет собой опыт реконструкции значений 13 названий в связи с сельским хозяйством древнейшего населения. В некоторых случаях приводится наиболее, по мнению автора, вероятное из нескольких возможных объяснений.